

JAKÓB SZACKI
IN MEMORIAM

91.315

FROM THE
LIBRARY OF

Benjamin Grey

MARTYRS MEMORIAL AND
MUSEUM OF THE HOLOCAUST

Jakób Szacki
IN MEMORIAM

KOMITET REDAKCYJNY

**Philip Friedman, Aleksander Hertz,
Joseph L. Lichten**

**KLUB ŻYDÓW POLSKICH
NEW YORK
1957**

**Jacob Shatzky
IN MEMORIAM**

Edited by

Philip Friedman, Aleksander Hertz, Joseph L. Lichten

Copyright, 1957, by CLUB OF POLISH JEWS, Inc., New York, N.Y.

Printed in the U.S.A.
by Waldon Press, Inc.
203 Wooster St.
New York 12, N. Y.

341

SPIS RZECZY

Część I (w języku polskim)

Przedmowa — <i>Maximilian Friede</i>	11
<i>Alexander Hafftk</i> : Życie i Twórczość Dr. Jakóba Szackiego	13
<i>Isaac I. Schwarzbart</i> : Wspomnienie na zgliszczach	24
<i>Joseph L. Lichten</i> : Jakób Szacki — Żyd z Warszawy	32
<i>Alfred Berlstein</i> : Bibliotekarz i pracownik naukowy	41
<i>Aleksander Hertz</i> : Jakób Szacki — człowiek książki	47
<i>Mieczysław M. Fryde</i> : Szackiego studia o Spinozie	52

Część II (w języku żydowskim)

Przedmowa — <i>Maximilian Friede</i>	7
<i>Shlomo Bickel</i> : Dramat życiowy Jakóba Szackiego	9
<i>Jacob Pat</i> : Nad grobem Jakóba Szackiego	18
<i>Joseph Opatoshu</i> : „Kwiaty Wschodnie“	23
<i>N. B. Minkoff</i> : Wspomnienia z lat dzieciństwa	30
<i>Moshe Starkman</i> : Szacki — uczonec i nauczyciel	38
<i>Leibush Lehrer</i> : Szacki — człowiek i Jego świat	43
<i>Philip Friedman</i> : Historyk Żydostwa polskiego	52
<i>Isaiah Trunk</i> : Szacki jako historyk żydowskiej klasy robotniczej	60
<i>Samuel Margoshes</i> : Jakób Szacki — mój historyk ..	67

Propria manu studiosus subscribit̃.

Jacob Shatzky

Cracoviae 7 October 1917.

Shatzky's first University "Matricula" (1917)

FOREWORD

Jacob Shatzky occupied a rather special and certainly outstanding position among American Jews of Polish descent. His untimely death has been a great and irreplaceable loss to all of us.

During his thirty-four years in the U.S. he had gained recognition for himself as a scientific worker of uncommon ability in various scholarly fields. Shatzky acquired fame primarily as a historian of great and diversified talents. He had specialized in the history of Jews in Eastern Europe, especially in Poland, and he was known to Polish Jews in the U.S. and in other parts of the World as a tireless historical researcher. He was well known also to Jewish centers in Poland which unfortunately now belong to history.

Shatzky's bonds with Polish Jews in America were not limited to his historical studies. He maintained close and friendly personal relations with them until the last.

In spite of the fact that he had spent more than three decades in the United States, he not only didn't dissipate any of his Polish Jewish cultural heritage but on the contrary was constantly enriching it. He was a friend of the Club of Polish Jews in New York and

favored it frequently with his lectures. He was indeed close to our hearts. It is my sad but proud duty to announce the publication of this work, written and assembled by the friends of Jacob Shatzky in recognition of his great merits and in honor of his memory.

One of the principal duties of the Club of Polish Jews is the preservation of the beautiful and splendid traditions of Jews from Poland. We consider it our sacred duty to pass on to future generations their traditions and cultural achievements. The work of Jacob Shatzky has become an important part of this heritage. It is our belief that through the publication of this memorial volume, we will have achieved a vital and timely objective. In addition, we will have contributed to the furtherance of the memory of Jacob Shatzky.

In closing, I take this opportunity to express my gratitude to all the contributing authors of this work for their devoted efforts and conscientious dedication. Without their cooperation, the publication of this work would not have come to fruition.

Maximilian Friede

PRZEDMOWA

Jakób Szacki zajmował szczególną i wybitną pozycję wśród żydostwa amerykańskiego polskiego pochodzenia i Jego przedwczesna śmierć stanowi nieodżałowaną i niepowetowaną stratę. W Stanach Zjednoczonych przez lat trzydzieści cztery umiał sobie zasłużyć na uznanie społeczeństwa jako nieprzeciętnych zdolności pracownik naukowy w różnych dziedzinach wiedzy. Przede wszystkim jednak Szacki zdobył sobie sławę jako wszechstronnie utalentowany historyk i to głównie przez pracę z historii Żydów we Wschodniej Europie, a specjalnie — w Polsce. I jako historyka, badacza przeszłości z pasji i temperamentu, znali Go Żydzi polscy nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale i na całym świecie. Znały Go również żydowskie ośrodki w Polsce, dziś niestety należące już do historii.

Z Żydami polskimi w Ameryce Jakób Szacki był związany nie tylko przez swe historyczne studia. Do ostatniej chwili swego życia utrzymywał z nimi bliskie i serdeczne stosunki. Mimo że przez przeszło trzy dziesięciolecia mieszkał w Stanach Zjednoczonych, nie tylko nie stracił niczego ze swej polsko-żydowskiej spuścizny kulturalnej, ale wzbogacał ją stale.

Był przyjacielem Klubu Żydów Polskich w New Yorku i często w nim wygłaszał odczyty. Był nam bliski i był blisko nas. Dlatego też poczytujemy sobie za smutny ale zarazem i zaszczytny obowiązek wydanie tej zbiorowej pracy grona przyjaciół Jakóba Szackiego w uznaniu Jego zasług i dla uczczenia Jego pamięci.

Jednym z naczelných zadań Klubu Żydów Polskich jest kultywowanie pięknych i świetnych tradycji Żydostwa z Polski. Uważamy za nasz święty obowiązek przekazanie tych tradycji i zdobyczy kulturalnych następnym pokoleniom. Jakób Szacki stał się ważną częścią składową tych tradycji i zdobyczy kulturalnych. Wierzimy, że przez wydanie tej zbiorowej pracy spełnimy choćby w drobnej części jedno ze swych doniosłych i pilnych zadań i równocześnie przyczynimy się do utrwalenia pamięci Jakóba Szackiego.

W zakończeniu pragnę na tym miejscu serdecznie podziękować wszystkim autorom za przygotowanie artykułów i za życzliwość, z jaką odnieśli się do naszego projektu. Bez tej chętniej współpracy nie potrafilibyśmy urzeczywistnić wydania tej pracy zbiorowej.

Maximilian Friede

Alexander Hafftk

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ DR. JAKÓBA SZACKIEGO

Dr. Jakób Szacki był człowiekiem nauki, historykiem, filozofem, nauczycielem, działaczem społecznym i pisarzem.

Niniejszy krótki zarys biograficzny jest pobieżną analizą życia i działalności pisarskiej i społecznej człowieka, którego ideały wzięły początek w przebogatej i bujnej przeszłości jego przodków. Należał on do garstki żydowskich historyków na wymarcu, którzy poświęcili swe życie dla przekazania przyszłym pokoleniom opowieści o życiu i cywilizacji przeszło trzy i pół milionowego żydostwa polskiego, które, po blisko tysiącleciu twórczości na ziemiach polskich, zginęło z morderczych rąk katów hitlerowskich.

Dr. Jakób Szacki pochodził z ortodoksyjnej rodziny żydowskiej. Urodzony w roku 1893, był wychowany w duchu religijnym i pierwsze nauki pobierał w t. zw. „chederze“. Mając lat 13, pracował już w sklepie towarów łokciowych jako chłopiec na posyłki, a następnie był zatrudniony w biurze handlowym.

Trudno znaleźć wiadomości o jego wychowaniu formalnym w normalnej szkole powszechnej lub średniej. Był on najprawdopodobniej autodydakta, który w godzinach poza pracą zarobkową uczył się prywatnie języka pol-

skiego i nauk świeckich. Już w młodych latach Jakób Szacki wczytywał się w bogatą literaturę polską; nie ograniczał się tylko do klasyków polskich i współczesnych mu pisarzy, ale studjował pilnie dzieła literackie francuskich, niemieckich i angielskich pisarzy. Najbardziej jednak ulubioną lekturą jego było historia powszechna, historia Polski oraz dzieje Żydów na ziemiach polskich.

Lecz ambicją jego było ukończenie gimnazjum i zapisanie się na studia historyczne na uniwersytecie. W tym celu przygotowywał się przy pomocy prywatnych nauczycieli do egzaminu maturalnego jako ekstern. Po uzyskaniu matury w 5-tym gimnazjum krakowskim z wynikiem celującym, zapisał się na wydział filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, uzyskawszy uprzednio stypendium imienia H. Wohla na rok szkolny 1918/1919.

Ale Szacki jeszcze przed przystąpieniem do matury i przed zapisaniem się na uniwersytet był już człowiekiem dojrzałym z reputacją utalentowanego młodego historyka. Wczytany w literaturę polską i w historię walk o niepodległość Polski, w historię rewolucyjnych porywów patriotów polskich od Kościuszki w 1793 poprzez powstania w latach 1831, 1863 i poprzez walki rewolucyjne 1905 roku, Szacki uległ w 1914 roku entuzjasmowi polskiej młodzieży akademickiej i wstąpił do legionów Komendanta Józefa Piłsudskiego, aby walczyć przeciw rosyjskim ciemnościom „za waszą i naszą wolność“.

Szacki uważał siebie za Żyda i za Polaka. Głosił on, że Polska jest ojczyzną Żydów w tym samym stopniu, w jakim jest nią dla wszystkich innych mieszkańców, za-

mieszkałych na ziemiach polskich od wieków. Wierzył on, że wywalczenie niepodległości przyniesie Żydom polskim równouprawnienie polityczne, ekonomiczne i społeczne oraz przytępi antysemityzm polskich szowinistycznych sfer narodowych.

Szacki służył w legionach od 1914 do 1917 roku; został trzykrotnie odznaczony za waleczność i otrzymał dwukrotnie pochwalne listy za udział w walkach o niepodległość Polski. Szacki postawił sobie za zadanie wdrożyć w świadomość społeczeństwa polskiego, że wiara Żydów w Polskę, jako w ojczyznę równą dla wszystkich Polaków bez różnicy wyznania, narodowości i pochodzenia, jest słuszna i sprawiedliwa.

Pierwsza monografia Szackiego, ogłoszona drukiem w 1917 roku, w okresie kiedy jeszcze służył w legionach Piłsudskiego, była poświęcona udziałowi Żydów w walkach powstańczych w 1863 roku. W następnych latach Szacki opisał udział Żydów w walkach o niepodległość Polski w latach od 1793 roku pod Kościuszką poprzez lata 1831, 1863, poprzez walki rewolucyjne w 1905 roku i udział Żydów w szeregach wojsk polskich w latach 1914 i 1919.

Szacki, świadomy swego powołania jako historyk narodu żydowskiego w diasporze, w szczególności jako historyk Żydów polskich, pragnął pogłębić swą wiedzę historyczną i swe ogólne wykształcenie. To też Szacki, mimo nieustannej walki z niedostatkiem, jedynie dzięki uzyskaniu stypendium z Kasy imienia Mianowskiego dla gromadzenia dokumentacji historycznej o Żydach polskich, uczęszczał na kursy historyczne w Wiedniu, Berlinie, Dreźnie i Lwowie. Był słuchaczem słynnych historyków i socjologów, jak Alfonsa Dopscha, Wernera Sombarta, Szymona Askenazego i Marcelego Handels-

mana. Z rąk tego ostatniego otrzymał on w 1922 roku dyplom doktora filozofii za dysertację p. t. „Kwestja Żydowska w Królestwie Polskim za czasów Paskiewicza, 1831-1861“.

W czasie swych studiów uniwersyteckich pracował nieustannie dla celów zarobkowych jako nauczyciel historii w dwóch gimnazjach polskich dla dzieci żydowskich oraz ogłaszał recenzje teatralne, szkice historyczne i przeglądy literackie. Jednocześnie pracował w swej ulubionej dziedzinie historycznej, przygotowując monografie o Żydach w różnych połaciach kraju i z różnych epok historycznych z ramienia Biura Prac Kongresowych dla Światowej Konferencji Pokojowej.

W latach 1919 i 1920 był referentem dla spraw prawowych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych i jako urzędnik tego ministerstwa brał udział w Komisji Badań Pogromu w Wilnie i Mińsku. Gdy jego referat o przebiegu antyżydowskich ekscesów ze strony wojska i motłochu na Wileńszczyźnie został zignorowany przez jego przełożonych, zrzekł się stanowiska urzędnika państwowego i wrócił do swego ulubionego zawodu nauczyciela i lektora.

Po ukończeniu uniwersytetu w Warszawie, Szacki planowo przygotowywał się do opuszczenia Polski i do przeniesienia się do Stanów Zjednoczonych celem kontynuowania swej działalności literacko-historycznej i dla zdobycia dla siebie pozycji zarobkowej i społecznej. W końcu 1922 roku, mając lat 29, wylądował na ziemi amerykańskiej, uzbrojony w olbrzymi zasób energii, entuzjazmu, optymizmu i wiedzy historycznej. Jego zasoby materialne były więcej niż skąpe; jedyny widomy majątek finansowy to były skrzynie, pełne książek z jego prywatnej biblioteki warszawskiej.

Pierwsze trzy lata jego pobytu w New Yorku były niezwykle ciężkie, nie tylko pod względem materialnym, ale przede wszystkim pod względem moralnym. Należy pamiętać, że Szacki rozpoczął swą karierę pisarską w języku polskim i że w ciągu pierwszego dziesięciolecia jego działalności historycznej i literackiej wszystkie jego prace w formie monografii, książek, szkiców i artykułów były ogłaszane w języku polskim. Pozatym Szacki znany był jako patrijota polski i miłośnik sztuki i kultury polskiej.

Wprawdzie wiadomym było, że Szacki kochał język żydowski, w którym wyrósł od wczesnej młodości i w którym wygłaszał odczyty w kołach studenckich w Krakowie, w kółkach robotniczych, w związkach zawodowych i na prywatnych zgromadzeniach, a czynił to począwszy od czasów studenckich i przez cały okres działalności pedagogicznej i kulturalnej do chwili emigracji z Polski. Ale niektórzy ludzie nie mogli zapomnieć Szackiemu jego „polskości“; odnosili się do niego z pewnego rodzaju podejrzliwością, stronili od niego bez wyraźnej przyczyny, powodowani jedynie niechęcią do człowieka o odmiennej przeszłości. Ten chłodny stosunek pewnej małej grupy wpływał na Szackiego deprymująco i utrudniał mu wywalczenie sobie pozycji zarobkowej. Dopiero w 1925 roku zdołał przełamać lody obojętności sfer dziennikarsko-pisarskich i niebawem znalazł się w wirze działalności społecznej, pedagogicznej i pisarskiej.

Tym punktem zwrotnym w jego karierze życiowej i literackiej było powołanie do życia Żydowskiego Instytutu Naukowego w Wilnie w 1925 roku i pierwsza konferencja światowa inauguracyjna tego Instytutu.

Sfery żydowskie w New Yorku entuzjastycznie powitały powstanie pierwszego Żydowskiego Instytutu Na-

ukowego w Wilnie i postanowiły poprzeć egzystencję Instytutu funduszami, książkami, manuskryptami i wszelką inną pomocą, któraby ułatwiła rozwój tej nowej placówki naukowej, poświęconej twórczości żydowskiej w ogólności, a twórczości w języku żydowskim w szczególności. Szacki odrazu objął wybitną i niezmiernie czynną rolę w tych zamierzeniach. Współ z wybitnym dziennikarzem i literatem J. L. Kahnem oraz innymi wybitnymi działaczami żydowskimi założył oddział Yivo w New Yorku, znany pod nazwą „Amopteyl”, i został pierwszym sekretarzem tego oddziału. Od tego czasu Szacki skoncentrował wszystkie swe prace historyczne w biuletynach i czasopismach, wydawanych przez Żydowski Instytut Naukowy. Oddział Yivo stał się dla Szackiego przystanią dla jego prac literackich do końca życia, a język żydowski prawie że wyłącznym środkiem wyrażania myśli w słowie i piśmie. Oficjalna ocena zasług Szackiego dla prac Yivo została wyrażona w biuletynie Yivo, wydany po jego śmierci, w następujących słowach: „Nie było żadnego aspektu prac Yivo — od oryginalnych prac naukowych do zbiórki funduszy — w których Jakób Szacki nie brałby udziału z całym sercem i duszą“.

Szacki niebawem został powołany na członka Amerykańskiego Towarzystwa Historycznego, na członka Amerykańsko-Żydowskiego Stowarzyszenia Historycznego, na prezesa Koła Historyków przy Żydowskim Instytucie Naukowym oraz na wice-prezesa Żydowskiej Akademii Sztuki i Nauk.

Jego reputacja jako historyka i człowieka nauki sięgała już poza sfery żydowskie. W 1929 roku został on powołany na stanowisko bibliotekarza Instytutu Psychiatrycznego Stanu New Yorku. Dzięki swej skrzętności, imaginacji i optymizmowi zdołał wzbogacić bibliotekę

Instytutu Psychiatrycznego księgozbiorem Zygmunta Freuda. Został również współautorem słownika psychiatrycznego. W uznaniu jego zasług jako wytrawnego pisarza i na wniosek prezesa Johna G. Hartinga, Amerykańskie Stowarzyszenie Autorów i Pisarzy mianowało Szackiego swym honorowym członkiem. Został również w owym czasie członkiem Lekarskiego Międzynarodowego Stowarzyszenia Historycznego oraz Amerykańskiego Stowarzyszenia Bibliotek Medycznych.

Od 1940 roku, kiedy Centrala Yivo została siłą wypadków wojennych przeniesiona z Wilna do New Yorku, Szacki został wybrany do głównego zarządu Instytutu oraz Wydziału Wykonawczego; został również sekretarzem sekcji historycznej oraz członkiem Komisji Badań, zorganizowanej w 1950 roku; pozatym brał czynny udział w redagowaniu „Yivo Bletter“ oraz Rocznika Żydowskich Nauk Socjalnych.

Niezależnie od swych funkcji w wyżej wymienionych towarzystwach naukowych, brał on czynny udział również w licznych żydowskich organizacjach społecznych i naukowych, jak np. w „Conference On Jewish Relations“, w „Jewish Book Council“, w Komitecie Uczczenia 300-lecia Żydów w Ameryce i w żydowskim Pen Klubie, w którym piastował stanowisko prezesa od 1951 roku.

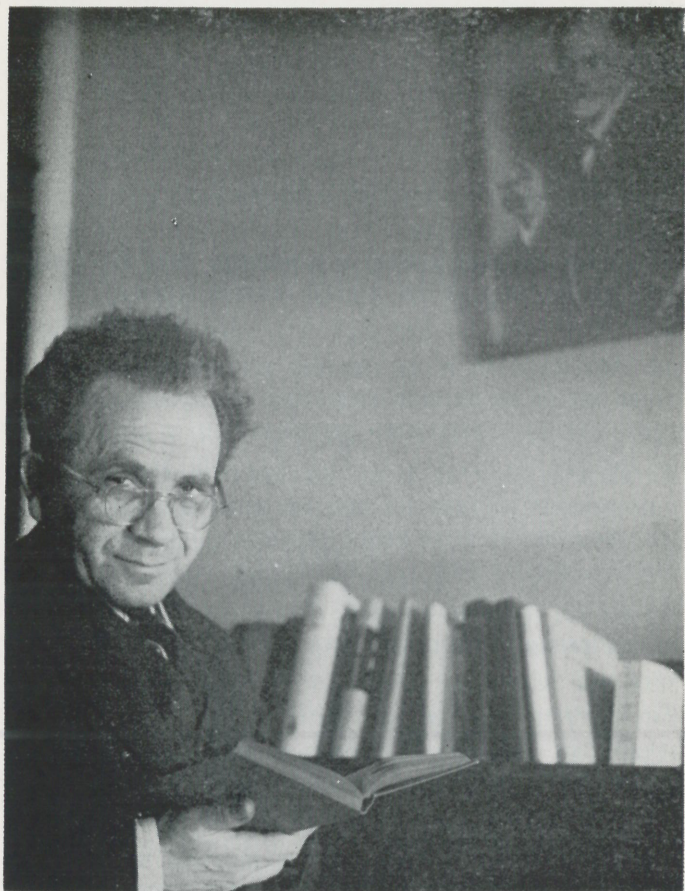
* * *

Dorobek pisarski Jakóba Szackiego był wielostronny. Posiadał on umysł encyklopedyczny i jego twórczość literacka opierała się na zasadzie „nihil humanum mihi alienum esse puto“. Jest rzeczą wprost niemożliwą przeprowadzić choćby najbardziej pobieżną analizę jego prac

אַרײַנפיר

יעקב שאצקי האָט פאַרנומען אַ באַזונדער וויכטיקע פּאַזיציע אין דעם אַמעריקאַנער יידנטום פון פּוילישן אָפּשטאַם און זיין פּריציפּיטיקער טויט איז פאַר אונדז אַ גרויסער און שמערצלעכער פּאַרלוסט. במשך פון די 34 יאָר וואָס ער האָט געלעבט און גע-ווירקט אין די פּאַראייניקטע שטאַטן האָט ער געוואונען די אַנער-קענונג מצד דעם יידישן ציבור אין אַמעריקע ווי אַ וויסנשאַפטלער און פּאַרשער פון אויסעראַרדנטלעכע פּעאַיקייטן אויף אַ סך גע-ביטן. אין דער ערשטער ריי האָט זיך אָבער יעקב שאצקי קונה שם געווען ווי אַ פּילזייטיקער באַגאַבטער היסטאָריקער, בפרט מיט זיינע אַרבעטן אויפן געביט פון יידישער געשיכטע אין מזרח-אײראָפּע און ספּעציעל אין פּוילן. די פּוילישע יידן, ניט נאָר אין די פּאַראייניקטע שטאַטן נאָר אויך איבער דער גאַנצער וועלט, האָבן אים געקענט און געשאַצט ווי אַ היסטאָריקער און ווי אַ מסירת-נפשדיקן פּאַרשער פון יידישן עבר. עס האָבן אים גוט געקענט און געאַכטעט די ברייטע יידישע לייענער-קרייזן פון פאַרמלחמהדיקן פּוילן וואָס פון זיי איז ליידער שוין היינט נישט פאַרבליבן מער ווי אַ זכר לחורבן.

מיט די פּוילישע יידן אין אַמעריקע איז יעקב שאצקי געווען פּאַרקניפט און פאַרבונדן ניט נאָר דורך זיינע היסטאָרישע פּאַר-שונגען. ביז צו דעם לעצטן מאָמענט פון זיין לעבן האָט ער געהאַט מיט זיי גאַר האַרציקע באַציאונגען. הגם ער האָט שוין געהאַט געלעבט איבער דריי צענדלינג יאָרן אין די פּאַראייניקטע שטאַטן האָט ער גאַרנישט אַנגעוואוירן פון זיין פּויליש-יידישער קולטור-רעלער ירושה. נאָר פאַרקערט, ער האָט זי כסדר באַרייכערט.

צ"ו י"ג תר"ל

בשנת תר"ל
היה לי חלק גדול
במחקר על השפה
העברית והתנ"ך
במסגרת המכון
למחקר המדעי
בירושלים. במסגרת
המחקר הזה נכתבו
מספר עבודות
מדעיות חשובות
על ידי חוקרים
מבין החוקרים
הגדולים של
המדינה הזאת.
בשנת תר"ל
היה לי חלק גדול
במחקר על השפה
העברית והתנ"ך
במסגרת המכון
למחקר המדעי
בירושלים. במסגרת
המחקר הזה נכתבו
מספר עבודות
מדעיות חשובות
על ידי חוקרים
מבין החוקרים
הגדולים של
המדינה הזאת.

א י נ ה א ל ט

ערשטער טייל (אין יידיש)

- 7 אריינפיר — מאַקסימיליאַן פּרידע
9 שלמה ביקל: די דראַמע פון יעקב שאַצקי
18 יעקב פאַט: ביים קבר פון יעקב שאַצקי
23 יוסף אַפּאַטאַשו: „מזרח־בלומען“
30 נ. ב. מינקאו: אין נעפל פון קינדהייט
38 משה שטאַרקמאַן: שאַצקי — דער פאַרשער און לערער
43 לייבוש לעהרער: יעקב שאַצקי — דער מענטש און זיין סביבה
52 פיליפ פּרידמאַן: דער היסטאָריקער פון פּוילישן יידנטום
ישעיה טרונק: ד"ר שאַצקיס צושטייער צו דער געשיכטע פון
60 יידישן אַרבעטער־קלאַס און זיינע פּאַליטישע באַוועגונגען
67 שמואל מאַרגאַשעס: יעקב שאַצקי — מיין היסטאָריקער

צווייטער טייל (אין פּויליש)

- 11 אריינפיר־וואָרט — מאַקסימיליאַן פּרידע
13 אַלעקסאַנדער האַפּטקאַ: יעקב שאַצקיס לעבן און ווערק
24 יצחק שוואַרצבאַרט: זכרונות ביים קבר פון ד"ר יעקב שאַצקי
32 יוסף ליכטען: אַ ייד פון וואַרשע
41 אַלפרעד בערלשטיין: דער ביבליאָטעקאַר און דער פאַרשער
47 אַלעקסאַנדער הערץ: שאַצקי — דער ביכערמענטש
52 מתתיהו פּרידע: שאַצקיס שטודיעס וועגן ברוך שפינאָזאַ

91.315

יעקב שאצקי צום אַנדענק

רעדאקציע־קאָלעגיע
פּויליש פּרודמאַן, אַלעקסאַנדער הערץ, יוסף ל. ליכטען

קלוב פון פּוילישע יידן
ניו־יאָרק
1957

YIP HARRIS MEMORIAL AND
MUSEUM OF THE HOLOCAUST

יעקב שאצקי

צום אַנדערענע

10115